

1:15 000 Lõvvami tii Umalõ Pido!
h 5m Võro tsihiotsminõ 20.08.2023

UMA PIDO

TSIHIOTSMISÕMÄNG

VÕRO LIINAN 20.08.2023

31. Roosisaarõ sild

Seo om üts pikembit rippildu Eestin – 180 m pikk. Ehitet om taa 1998, inseneris Linno Jaan. Inne rippilla ehitämist oll' tan kotussõn sääne sild:

Roosisaare sild

See on üks Eesti pikemaid rippildu – 180m pikk. Ehitatud 1998, insener Jaan Linno. Aga enne rippilla ehitamist oli siin selline sild:

32. Kastrozza

Seon majan Uus tn 5 elli 1920.–1930. aastil ilmakuulsa silmälumja (mustkunstnik) San Martino de Kastrozza (1877–1946), kodanigunimega Julius Skrasting, kiä oll' peri Valmierast ja oll' löüdnü hindäle Võrolt naasõ Emilie. 1917. aastani oll' tä viimädse Vinne tsaari huuvkunna mustkunstnik. Ildamb elli tä Võrol ja käve siist tegemän pikki ülesastmiisiga reise. Pildi pääl om Kastrozza üten naasõ Emilie, tütre Helene ja poig Aleksandriga, vast 1920.–1930. aastil.

Kastrozza

Selles majas Uus tn 5 elas 1920.–1930. aastatel maailmakuulus mustkunstnik San Martino de Kastrozza (1877–1946) kodanikunimega Julius Skrasting, kes oli pärit Valmierast ja oli leidnud endale Võrust elukaaslase Emilie. 1917. aastani oli ta viimase Vene tsaari õukonnamustkunstnik. Hiljem elas ta Võrus ja käis siit pikkadel esinemisreisidel. Pildil on Kastrozza koos abikaasa Emilie, tütar Helene ja poeg Aleksandriga u 1920.–1930. aastatel.

33. Võro võrkpallipark

Timahavva saa 71 aastat tuust, ku tan, Tamula veeren, naati esimuudu savi-liivakattõga pargiplatsõ pääl tulitsit pallilahingit pidämä. 1959. aastast naati tan kõrraldama Gutmanni Jaani nimelist võrkpalliturniiri, midä ildampa naati pidämä spordisaalõn. Aastidõ joosul om turniirist ossa võtnu sadakund võistkunda, mitu maailmameistrit ja olümpiävõitjat. Tamulaviirside pargiplatsõ pääl om 1960.–1970. aastil võistõlnu mitmidõ NL liiduvabariike võrkpallikoondiisi. Gutmanni turniir oll' tuul aol Võrol väega populaarnõ suursündmüs.

Tuust kõgõst kõnõlõsõ ka päävõpildi' tansaman saina pääl.

Võru võrkpallipark

Tänavu saab 71 aastat sellest, kui siin, Tamula ääres, hakati erilistel savi-liivakattega pargiväljakutel tuliseid pallilahinguid pidama. 1959. aastast hakati korraldama Jaan Gutmanni nimelist võrkpalliturniiri, mis hiljem kolis spordisaalidesse. Aastate jooksul on turniirist osa võtnud sadakond võistkonda ning mitu maailmameistrit ja olümpiävõitjat. Siinsetel pargiväljakutel on 1960.–1970. aastatel võistelnud enamiku NL liiduvabariikide võrkpallikoondised ja Gutmanni turniir oli tollal Võrus ülipopulaarne suursündmus.

Sellest kõigest räägivad ka juuresolevad fotod seinal.

34. Tiganiku puut

Meile häste teedä rahvalaulun "Haani miis" nimmat Tiganiku Adami puut oll' seon majan, parhilladsõ adrõssiga Kreutzwaldi 51. Poodi sissekäük oll' arvada' parhilla' Kreutzwaldi uulidsa poolõ jäävä hääpoolidsõ edimädse kõrre aknõ asõmõl. Eduard Tamm, laulu edimäne säädjä, elli säälsaman majan 1933. aastagast pääle. Kivve Võrolõ vidämise tarvidusõst arvas mitund muudu – Võro liinal oll' vaia ehituskivve, uulidsakivve vai kivve majju vaihõlõ tulõmüüre ehitämises.

Tiganiku pood

Tuntud rahvalaulus “Haanja miis” mainitud Adam Tiganiku pood asus just selles majas praeguse aadressiga Kreutzwaldi 51. Poe sissekäik oli arvatavasti praeguse Kreutzwaldi tänava poole jääva parempoolse esimese korruse akna asemel. Eduard Tamm, laulu esimene seadja, elas sealsamas majas alates 1933. aastast. Kivide Võrru vedamise vajalikkusest on käibel mitu arvamust – Võru linn vajas ehituskive, sillutuskive või kive uue nõude järele majadevaheliste tule müüride ehitamiseks.

35. Judeikini tüüstus

Tan, Paju, Petseri ja Vabrigu uulidsa kandin, olli’ sada aastakka tagasi Võro kõgõ suurõmba’ ja tähtsämbä’ ettevõttõ’ – Judeikini tuutmishuunõ’. Judeikini’ olli’ juudi’ ja suurõl suguvõsal olli’ siin lavvavabrik, jahuveski, saeveski ja mõtsamatõrjalitüüstus. Petseri uulidsa pääl oll’ ka juudi palvõmaja – sünagoog. Seon kandin elli tõisigi juutõ ja muidoki sai näide perrä nime ka Juudipark.

Judeikini tööstus

Siin, Paju, Petseri ja Vabriku tänava piirkonnas, asus sada aastat tagasi Võru suurim ja tähtsaim ettevõte – **Judeikini tööstus**. Juutidest Judeikinite edukal ja suurel suguvõsal olid siin lauavabrik, jahuveski, saeveski ja metsamaterjalitööstus. Petseri tänaval asus ka juudi palvemaja – sünagoog. Selles piirkonnas elas teisigi juute ja loomulikult sai sellest oma nime ka Juudipark.

36. Võlsi karjäär

Seo pistvä perv taa tii veeren om inneskidse Võlsi karjääri piir. Seo tii ja raudtii vaihõl oll’ suur ruusahaud, kost om ruusa vällä kaibõt umbõs 1200 miitre pikkudsõ ja 150–250 m lagjahusõga ala pääl. Taha’ tull’ raudtii lisaharu, kaibõti ruusa raudtii ehitämises ja Võro liina täütmisses. Võro-Petseri raudtiid tetti aastil 1886–1889 ja tuu oll’ osa Riia-Pihkva raudtiist. Edimädse Eesti vabariigi aol oll’ taan inneskidsen karjäärin Kaitsõliidu laskmiskotus. 1944. aastagal lasi’ sakslasõ’ tan õhku hindä laskmismoonalao’.

Võlsi karjäär

Järsak tee ääres on kunagise Võlsi karjääri piir. Tee ja raudtee vahel asus kruusakarjäär, kust on välja kaevatud täitepinnast ca 1200 m pikkusel ja 150–250 m laiusel alal. Siia tuli raudtee lisaharu, kaevandati pinnast raudtee ehituseks ja Võru linna täitmiseks. Võru linna läbiv Valga-Petseri raudteelõik rajati aastatel 1886–1889 osana Riia-Pihkva raudteest. EW ajal oli siin, endises karjääris, Kaitseliidu lasketiir. 1944. a lasid sakslased siin taganedes õhku oma laskemoonalaod.

37. Piiri uulits

Kas tiiät, mille om Piiri uulitsal sääne nimi? Tuuperäst, et õkva taad uulitsat müüdä juusk’ Põlva ja Rõugõ kihlkunna piir. Võro liin oll’ külh maakunnakeskus, a es olõ’ ütegi Võromaa kihlkunna keskus. Suurõmb jago Võro liinast – liin Piiri uulitsast põh’a poolõ – oll’ Põlva kihlkunna osa, Piiri uulitsast lõuna poolõ jäi joba Rõugõ kihlkunna maa. Rõugõ om üts suurõmbit Eesti kihlkundõ. Piiri uulits nakaś varramba pääle Kreutzwaldi uulitsast ja oll’ nika Jüri uulitsani sada aastat tagasi ka liina piiris.

Piiri tänav

Kas tead miks on Piiri tänaval selline nimi?

Aga sellepärast, et just seda tänavat mööda jooksis Põlva ja Rõuge kihelkonna piir. Võru linn oli küll maakonnakeskus, kuid ei olnud ühegi Võrumaa kihelkonna keskuseks. Suurem osa Võru linnast – Piiri tänavast põhja poole jääv osa – kuulus Põlva kihelkonda, Piiri tänavast lõuna poole jäi juba Rõuge kihelkond. Rõuge kihelkond oli üks Eesti suuremaid kihelkondi.

Piiri tänav algas varem Kreutzwaldi tänavalt ja oli lõigus kuni Jüri tänavani sada aastat tagasi ka linna piiriks.

38. Vagola raudtiipiätüs

Seo kotussõl pääl oll' Valga-Petseri raudtii pääl Vagola piätüs. Raudtii sai valmis 1889. aastagal ja oll' osa Riia-Pihkva raudtiist. Vallalõtegemise aol oll' sääl viil Nursi vald. Parhilla' om tan ümbre Juba külä. Reisirongi' käve' Valga-Veski liini pääl ja seon piätüsen viimäst kõrda 2001. aastagal. Parhilla' veetäs taa raudtii pääl õnnõ kaupa.

Vagula raudteepeatus

Siin asus Valga-Petseri raudteelõigu Vagula peatus. Raudtee valmis 1889. aastal osana Riia–Pihkva raudteest. Avamise ajal oli peatus veel osa Nursi vallast. Praeguseks asub endine raudteepeatus Juba külä territooriumil. Reisirongid sõitsid läbi Vagula liinil Valga–Veski kuni 2001. aastani. Praegu kasutatakse raudteed ainult kaubaveoks.

39. Juba küläplats

Juba külä teküs küläselts tekk' küläplatsi pääle küläkua 2011–2012. Siin peedäs külärahva kokkosaamiisi ja pitõ, ruumõ pakutas tarvitamisõs ka tõisilõ. Küläkua ussõ' omma' vallalõ, häätahtligu' külälise' omma' oodõdu' uudistama!

Juba külaväljak

Juba külä aktiivne küläselts rajas külaväljakule külakoja aastatel 2011–2012. Siin toimuvad külärahva koosviibimised ja peod, ruume pakutakse kasutamiseks teistelegi. Külakoja ukсед on avatud, heatahtlikud külälised on teretulnud uudistama!

40. Kublitsa järv

Seo järve veeren om RMK tulõtegemisplats, miä om võrokõisi siän väega populaarnõ puhkamis- ja tsuklõmiskotus. Väiku järv om 1,3 ha suurunõ ja taa om umbjärv, tuu tähendäs, et taal ei olõ' vii sisse- ja väljäjuuskmist.

2018. aastaga jaanipäävä paiku tõmmati järvest vällä sõiduauto, miä uppu sinnä' nuuri talvidsõ ebasaadusliku ijäraasõidu aigu.

Kublitsa järv

Kublitsa järve ääres asuv RMK lõkkekoht on võrukeste seas väga populaarne puhke- ja supluspaik. Sellel on väiksel 1,3 ha suurusel metsajärvel puudub sisse- ja väljavool ehk ta on umbjärv.

2018. aasta jaanipäeva paiku tõmmati Kublitsa järvest välja sõiduauto, mis uppus sinna noorte talvise ebaseadusliku jäärajasõidu ajal.

41. Võro vana staadion

Võro liina edimäne spordiplats tetti siia, Roosi uulidsa viirde, aastil 1924–1926. Tuu tegemise päämädses iistvõtjas oll' 7. jalaväerügemendi kolonel Kruusi Jaan. Täl oll' herksä miis, kink juhtmisõl tetti kuntligadsõst karämaast spordiplats. Siin mängiti jalgpalli, kõrraldõdi võimlõmispitõ, pritsimiihi võistluisi jpm.

Võro Ilmarisõ jalgpallimiiskunna mängjä Vimba Edgar om nal'aga poolõs kõnõlnu: “Kiä aga Võrolõ tull', tuu kaot'. Või-olla ka tuuperäst, et väega halv plats oll'. Ku kävemi välän võistlõman, lät's asi nigu ütejoovvulidsõmbalt.”

Võru vana staadion

Võru linna esimene spordiplats rajati siia, Roosi tänava äärde, aastatel 1924-1926 peaasjalikult tänu 7. jalaväerügemendile eesotsas kolonel Jaan Kruusiga, kelle energilisel eestvõtmisel sai künklikust karjamaast spordiväljak. Siin mängiti jalgpalli, korraldati võimlemispidusid ja pritsimeeste võistlusi jpm.

Võru Ilmarise jalgpallimeeskonna mängija Edgar Vimba on muhelusega meenutanud: “Kes aga Võrru tuli, see kaotas. Võib-olla ka sellepärast, et väga halb plats oli. Väljas võistlemas käies läks nagu tasavägisemalt”.

42. Roosisaarõ tõõnõ tamm

Seo om vähämb tamm katõst kaitsõalotsõst tammõst Roosisaarõ pääl. Siist 100 m põh'ahummogu tsihin om nätä' Roosisaarõ petäi, miä om kah kaitsõ all.

Roosisaare teine tamm

See siin on väiksem kahest kaitsealusest Roosisaare tammest. Siit 100 m kirdes on näha kaitsealune Roosisaare mänd.

43. Roosisaare edimäne tamm

Roosisaarõ pääl Roosisaarõ külän Vagola järve kaldal om kats kaitsõalost tammõ. Puu' võeti kaitsõ ala 1992. aastagal. Suurõmba tammõ ümbremõõt om 439 cm (mõõdõt üte miitre korgusõlt) ja korgus om 18 m. Tõnõ tamm om vähämb ja om suurõmbast tammõst 300 m kavvõmbal.

Taa tammõ lähkült, Kodso talo maa päält, om lövvet Vagola aarõ' – keskmädse ravvaao edeotsa ehk 5. aastagasaa tõsõ poolõ vai 6. aastagasaa edeotsa ketassõlg, miä katõt emailiga. Taa om Eesti ketassõlgi siän üts ilosampi ja huvitavampi.

Koolipoiskõsõ' lövvi' 1983. aastagal siist lähküst vanast lagonõnust keldrest 1941. aastaga "suvõsõa" aost vintpüssä, miä oll' taha' jäänü hinnäst punatsidõ iist varjanuist mõtsavellist. Püss om hoiul Võromaa muusõumin.

Roosisaare esimene tamm

Roosisaarel Roosisaare külas Vagula järve kaldal on kaks kaitsealust tamme. Puud võeti kaitse alla 1992. a. Suurema tamme ümbremõõt on 439 cm (mõõdetuna 1,0 m kõrguselt) ja kõrgus 18 m. Teine tamm on väiksem ja suuremast tammest 300 m eemal.

Selle tamme lähedalt, Kodusu talu maadelt, on leitud Vagula aare – keskmise rauaaja alguse ehk 5. sajandi teise poole või 6. sajandi alguse emailiga ketassõlg. See on Eesti ketassõlgede seas üks ilusamaid ja huvitavamaid.

Koolipoisid leidsid 1983. aastal siit lähedalt vanast lagunenud keldrist 1941. aasta “suvesõja” jäljena vintpüssi, mis oli siia jäänud punaste eest end siin varjanud metsavendadest. Relv asub praegu Võrumaa muuseumis.

VAGULA AARE. VAGOLA AARÕ'

ROOSISAARÕ PÄÄLT LÖVVET PÜSS. ROOSISAARE RELVALEID

44. Juba mõis

Taa verevist savikivist hoonõ om inneskine Juba mõisa päähoonõ. Juba mõis (šaksa keeli Quellenhof) eräldedi Vana-Nursi mõisast 1812. aastagal. Mõis om eri aigõl olnu nii von Freymannõ ku ka von Mölleride uma. Inne 1919. aastaga võõrandamist oll' mõis Vana-Nursi mõisnigu Oskar von Wahli uma. Historitsistlik mõisasüä oll' külh väega väiku, a tuuiist stiilne. Päähoonõ' sai valmis 1858 ja taal om viilkatus. Päähoonõ' om mi aoni alalõ püsünü pia sääntselsamal kujul, ku taa edimältkki oll'.

Juba mõis

See punane tellishoone siin on kunagise Juba mõisa peahoone. Juba mõis (saksa k Quellenhof) asutati 1812. aastal, mil ta eraldati naabruses olevast Vana-Nursi mõisast. Mõis on erinevatel aegadel kuulunud nii von Freymannide kui ka von Mölleritele. Enne 1919. aasta võõrandamist oli mõis Vana-Nursi mõisniku Oskar von Wahli omanduses. Historitsistlik mõisasüda oli välja ehitatud väga miniatuurse, kuid stiilsena. 1858. aastal valminud peahoone on viilkatusega. Mõisa peahoone on säilinud meie päevini pea algkujul.

45. Suurvesi Võrol

Võro liinan olli' üleujotusõ' egäaastadsõ' inne tuud, ku Võhandu kanal kaibõti. Üts uulits, miä jäi sakõstõ suurõvii ala, oll' Kreutzwaldi uulits Tamula veeren. Seo pildi pääl om 1926. aasta suurvesi. Takan om nätä' piiratusõvabrigu hoonõt ja aotlist purrõt.

Võru üleujutused

Võru linnas olid üleujutused enne Võhandu kanali kaevamist iga-aastaseks nähtuseks. Üks üleujutuspiirkondi oli Kreutzwaldi tänav just siin, Tamula ääres. Juuresoleval pildil on üleujutus 1926. aastal. Taamal on näha piiritusevabriku säilinud hoone ja ajutine kõnnisild.

46. Kreutzwaldi muusõum

Mi rahvuseeposõ luuja Friedrich Reinhold Kreutzwaldi memoriaalmuuseum om majan, miä ehitedi 1793. aastagal. Kreutzwald elli sääl 1833–1877. Eesti aol oll' huunõn kõrts, a muusõum tetti sinnä 1941. Muusõumihoonõ' om arhitektuurimälestüs.

Kreutzwaldi muuseum

Meie rahvuseepose looja Friedrich Reinhold Kreutzwaldi memoriaalmuuseum asub 1793. aastal ehitatud majas. Kreutzwald elas selles aastatel 1833–1877. Eelmisel Eesti ajal oli hoones kõrts, muuseum tegutseb siin aastast 1941. Muuseumihoone on tunnistatud arhitektuurimälestiseks.

47. Tamula I asolakotus Roosisaarõ pääl

Tamula järve ja Võhandu jõõ vaihõlt om lövvet hulga muistissit ja kihte eri aigõst peri asostusõst. Tamula matussõpaika (u 5000–7000 a tagasi) matõt noorõ mehe havvalöödüisi põh'al om tett rekonstruktsioon, mink autoris om Jana Ratas, nõvvoandjas Mirja Ots. Originaalaša' omma' Võromaa kultuurikua arheoloogiakogon.

Tamula I asulakoht Roosisaarel

Tamula järve ja Võhandu jõe vahelt on leitud palju muistiseid ja kihte eri ajastutest pärit asustusest.

Tamula kalmistule (u 5000–7000 a tagasi) maetud noore mehe haualeidude põhjal tehtud rekonstruktsioon, mille autor on Jana Ratas, konsultant Mirja Ots. Originaalesemad asuvad Võrumaa kultuurikoja arheoloogiakogus.

